

ספירת העומר

ויקרא פרק כג

- י. דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם כי תבאו אל הארץ אשר אני נתן לכם וקצרתם את קצירה והבאתם את עמר ראשית קצירכם אל הכהן:
יא. והגוף את העמר לפני ה' לרצונכם ממחרת השבת יניפנו הכהן:
יב. ועשיתם ביום הניפכם את העמר כבש תמים בן שנתו לעלה לה:
יג. ומנחתו שני עשרנים סלת בלולה בשמן אשה לה ריח ניחח ונספה יין רביעת ההין:
יד. ולחם וקלי וקרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה עד הביאכם את קרבן אלהיכם חקת עולם לדדתיכם בכל משבתיכם:
טו. וספרתם לכם ממחרת השבת מיום הביאכם את עמר התנופה שבע שבתות תמימת תהינה:
טז. עד ממחרת השבת השביעת תספרו חמשים יום והקרבתם מנחה חדשה לה:
יז. ממושבתיכם תביאו לחם תנופה שתים שני עשרנים סלת תהינה חמץ תאפינה בכורים לה:
יח. והקרבתם על הלחם שבעת כבשים תמימים בני שנה ופר בן בקר אחד ואילים שנים יהיו עלה לה ומנחתם ונספיהם אשה ריח ניחח לה:
יט. ועשיתם שעיר עזים אחד לחטאת ושני כבשים בני שנה לזבח שלמים:
כ. והגוף הכהן אתם על לחם הבכורים תנופה לפני ה' על שני כבשים קדש יהיו לה לכהן:
כא. וקראתם בעצם היום הזה מקרא קדש יהיה לכם כל מלאכת עבדה לא תעשו חקת עולם בכל מושבתיכם לדדתיכם:
כב. ובקצרכתם את קציר ארצכם לא תכלה פאת שדה בקצרך ולקט קצירך לא תלקט לעני ולגר תעזב אתם אני ה' אלהיכם:

א. הספירה היא לעומר, ועל כן היא היום מדרבנן

מעיון ראשון בפרשת העומר נראה, שמצוות ספירת העומר היא מרכיב אחד בתוך מצוות העומר, ותכליתה לחבר בין מנחת העומר המובאת למחרת הפסח, לבין המנחה החדשה המובאת ביום החמישים, הוא חג השבועות.¹ ומאחר שמצוות העומר מתחילה לאחר הביאה לארץ, וקשורה לבית המקדש, גם מצוות

1. צריך להבין לפי שיטה זו, מה חשיבותה היתרה של המנחה החדשה שנצטוונו לספור בעבורה ארבעים ותשעה ימים ושבעה שבועות, ובכל יום ויום לברך בשם ומלכות, ולא נמצא כזאת בשום מצווה אחרת?

הספירה דינה כך מדין תורה, ואינה נוהגת אלא לאחר הביאה לארץ, ורק בזמן שבית המקדש קיים. אולם היום, כאשר לצערנו אין בית מקדש, הספירה היא רק מדרבנן, זכר למקדש, כדעתו של אמימר בגמרא:

אמר אביי: מצוה למימני יומי ומצוה למימני שבועי. רבנן דבי רב אשי מנו יומי ומנו שבועי. אמימר מני יומי ולא מני שבועי, אמר: זכר למקדש הוא.

תלמוד בבלי מסכת מנחות דף סו עמוד א

זו שיטתם של חלק גדול מהראשונים, וכן כתב רבנו ניסים:

ורוב מפרשים מסכימים דספירת העומר עכשיו, דליכא הבאה ולא קרבן, אינה אלא מדרבנן בעלמא זכר למקדש, כדאמר אמימר התם, זכר למקדש בעלמא הוא. ובהגדה גם כן אמרו: בשעה שאמר להם משה "תעבדון את האלהים על ההר הזה", אמרו לו ישראל: משה רבינו, אימתי עבודה זו? אמר להם לסוף חמשים יום, והיו מונין כל אחד ואחד לעצמו, מכאן קבעו חכמים לספירת העומר, כלומר בזמן הזה שאין אנו מביאין קרבן ולא עומר אלא מחשבין נ' יום לשמחת התורה כמו שמנו ישראל באותו זמן. וזה ודאי דרך מדרש הוא דעיקרא דמילתא זכר למקדש כדאמר אמימר. אבל מ"מ כל זה מוכיח שאין הספירה עכשיו אלא מדרבנן.

ר"ן על הרי"ף מסכת פסחים דף כח עמוד א

בעקבותיו כתב רבי יוסף קארו שהספירה בזמן הזה היא מדרבנן:

והר"ן (פסחים כח בדפי הרי"ף. דבור ראשון) כתב שרוב המפרשים מסכימים דספירת העומר השתא, דליכא הבאה ולא קרבן, אינה אלא מדרבנן בעלמא זכר למקדש. ולפיכך אמרו בתוספות דכיון דמדרבנן היא טוב לספור ביום ראשון בספק חשכה, כדי שיהיו שבע שבתות תמימות לגמרי. ואין זה נכון שיכניס עצמו בספק לכתחילה, ואי משום תמימות אין להחמיר בתמימות בזמן הזה שהוא מדרבנן טפי מספירה דאורייתא, אלא כל שסופר בלילה תמימות קרינן ביה.

"בית יוסף" אורח חיים סימן תפט

מהו הטעם למצוות קרבן העומר, למצוות הספירה ולמנחה החדשה שבאה בסופה? ומדוע צירפה התורה לפרשה זו את מצוות הפאה והלקט? על כל אלו נתן האלשיך הקדוש (כג) תשובה מקיפה ויפה:

לפי שאין דבר מחולל ומרים לב האדם (=מרבבה בו חולין וגאוה) ומחטיאם, כשפע רוב טוב, כמאמר הכתוב: "וישמן ישורון ויבעט". והן כל זה יפעל בלתי הביט אל האלהים אשר נתנו (את השפע), כי ישכחוהו ויאמרו: כוחם ועוצם ידם עשה להם את החיל ההוא. כי כפיות טובה תסירם מן הדרך הטובה ומלכת אחרי ה' עד אבדם מהר. על כן אבינו שבשמים כאב את בן ירצה, אוהבנו ומלמדנו מוסר השכל, כי מעת החל חרמש בקמת השעורים, שהיא בראשית כל תבואת הארץ, טרם רום לבבנו בראותנו רוב תבואות בבית ובשדה, כי מלאו הגרנות בר והאסמים שובע, בא האלוקים

לפקוח עיניים עוורות וללמד דעת, כי לה' הארץ ומלוואה, פרות ופירי פרות, כי כוח האדם אין, כי הכל הבל.

וכן זאת יעשה לבלתי רום לבבם, כי טרם בוא אל פיהם שום הנאה מתנובת השדה וטרם יטעמו מאומה מלחם וקלי, יביאו מראשית קציר כל עם ישראל, עומר ראשית קצירם אל הכהן באמור אליו יתברך: הננו מכירים כי ממך הארץ וכל אשר בה, ומידך נתנו לך מראשית כול, טרם נאכל מכול, להורות כי ממך הכול ואין אנו עזי פנים להיות כפויי טובה.

וזה מאמרו: "כי תבואו אל הארץ", אשר לא תצטרכו לקחתה בכוח זרועכם, רק כבאים אל הנחלה.² אל יעלה על רוחכם להרהר ולומר: לנו ניתנה הארץ למורשה מאבותינו, ולנו היא ולבנינו לעולם. ואשר נאכל טובה ופריה, יגיע כפינו נאכל, כי נעבוד את האדמה בחריש ובקציר ובכל עבודה בשדה, עד בוא תבואתה, כי לא ישקוט מאתנו איש ממלאכתו, אחד הזורע ואחד הנוטע, ואחד המבריך, ואחד המרכיב, ואחד הזורה והבורר, ובזיעת אפנו נאכל מלחם הארץ...

על כן קידם ה' יתברך לאמור: הביטו וראו כי אחרי בואכם אל הארץ, אינה ירושה כבר לכם שאין לה הפסק, ולא כמתנה הניתנת ליורש שהיא לו כירושה, שאין לה הפסק. כי אם "אשר אני נותן" לשון הווה ולא נגמרת המתנה בהחלט פעם אחת, כי בכל עת אשר תסורו מאחרי, אעבירנה לזולתכם.

וגם לא יעלה על דעתכם כי קצירכם אתם קוצרים, כי אם "וקצרתם את קצירה" של הארץ, כי ברכה היא ומברכתה תבורכו... "והבאתם את עומר ראשית קצירכם אל הכהן" בל תהיו כפויי טובה. ושמא תאמרו... מה אתן לפני הכהן, ועבד אדוני הוא זה כמוני? ואבי שבשמים לא יקח ממני מאומה ולא יצטרך אלי חלילה, ואיך יבחן ותיגלה ותיראה, כי לה' אני מחזיק טובה? לזה אמר "והניף את העומר", כי ניפנו הכהן למעלה ולמטה ולארבע רוחות העולם, לרמוז כי כללות העולם ולמעלה ולמטה שלו יתברך ואליו יובא העומר הלז, ולא לכהן...

ושמא תאמר: אם כך, זאת התנופה ישראל היה צריך לה לעשותה, להורות כי לה' הם נותנים ולא יעשנה הכהן? אבל היות והזמן ההוא, שהוא יום ראשון לחשבון

2. רעיון זה שאנחנו רק "באים" אל הארץ שה' אלוקינו "נותן" לנו, בולט מאד בפרשת הבאת הביכורים (דברים כו): (א) וְהָיָה כִּי תָבִיא אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נִתַּן לְךָ נַחֲלָה וִירְשָׁתָה וְיִשְׁבַּת בָּהּ: (ב) וְלָקַחְתָּ מֵרֵאשִׁית כָּל פְּרֵי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר תָּבִיא מֵאֲרֶצְךָ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נִתַּן לְךָ וְשָׂמְתָּ בְטֶגֶם וְהִלַּכְתָּ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ לְשָׂבוֹן שְׂמוֹ שָׁם: (ג) וּבָאתָ אֶל הַכֹּהֵן אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּיָּמִים הַהֵם וְאָמַרְתָּ אֵלָיו הַגִּדְתִּי הַיּוֹם לְה' אֱלֹהֶיךָ כִּי בָאתִי אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָשָׁבַע ה' לְאַבְרָהָם לֵאמֹר לְנוֹ: (ד) וְיִבְאֲנוּ אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה וְיִתְּנוּ לְנוֹ אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת אֲרֶץ זָבַת חֶלֶב וְדָבָשׁ: (ה) וְעָתָה הִנֵּה הִבָּאתִי אֶת רֵאשִׁית פְּרֵי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּה לִּי ה' וְהִנְחִיתוּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ: (ו) וְשָׂמַחְתָּ בְּכָל הַטּוֹב אֲשֶׁר נָתַן לְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ וּלְבֵיתְךָ אֶתָּה וְהַלְוִי וְהַגֵּר אֲשֶׁר בְּקִרְבְּךָ:

העומר, אם כן יאות לכוהן להניפנו ולא לישראל, כי אין ישראל מוכנים להתראות ולעבוד עבודה לפניו עד תום ספירת העומר ולא מקודם, ומה גם ביום הראשון לספירה.

דברים דומים כתב רבי מאיר שמחה הכהן, אף על פי שהוא מעולם לא בא לארץ ולא נתנסה בעבודת אדמתה, אך הבין היטב את השלכותיה על עובדיה:

"כי תבאו אל הארץ וכו' וקצרתם את קצירה" וכו'. הענין מורה, כי רצון השם יתברך שלא יתגשמו בני ישראל בעבודת קרקע, ונתן להם הבורא מצוות הרבה בכל פועל בכל מצעד, ליחד כל עניני בני אדם אל השי"ת, להיות כל הפועלים החומריים לדרכים מאירים ומזהירים להגיע בהן לשלימות האמיתית ולהתקרבות השי"ת, כאשר דיברתי בפר' קדושים (יט, ב; יט, יח) הרבה מזה. וכן בתחילת הקצירה צוה להביא עומר ושתי הלחם להשם, ואז יותרו באכילת חדש. וכן בסוף הקצירה (פסוק כב) "לא תכלה" – רק ליתן לעני. ובתוך הקצירה (שם) "לא תלקט". הכלל: ראשית ואמצע וסוף הקצירה קודש הם להשם, וקודש הם לענינים אשר בהם יורש החמלה והחסד, אשר הן המגיעות את הישראלי לאושר השלמות ולהתכלית הנרצה לאלקים יתעלה. ולכן סיים הפרשה ב"ובקוצרכם" וכו', אע"פ שכבר נכתב בפרשת קדושים (יט, ט) לעורך לבבינו למושכל הזה.

"משך חכמה" ויקרא פרק כג פסוק י

ב. הספירה היא לתורה ועל כן היא מדאורייתא גם היום

חבל גדול של ראשונים, ובראשם הרמב"ם, סובר שהספירה כיום היא מהתורה:³

3. ב"ביאור הלכה" סימן תפט (רבי ישראל מראדין בעל המשנה ברורה) הביא רשימה של ראשונים רבים הסוברים כמו הרמב"ם: "הנה דעת הרמב"ם ו"החינוך" שהוא נוהג מן התורה גם עתה. אכן דעת ה"טור" ו"שו"ע" וכמה פוסקים, שאינה בזמן הזה אלא זכר למקדש שהקריבו עומר, וכן הוא סוגית הפוסקים בסימן זה. אכן באמת הרמב"ם ג"כ לאו יחידה הוא בדעתו, שגם דעת רבינו ישעיה כן הוא, עיין ב"שבולי לקט" ריש סימן רל"ד, וכן הוא ג"כ דעת ר' בנימין שם עיי"ש בסוף הסימן, וכן הוא ג"כ דעת רבינו הובא ב"אור זרוע" סי' שכ"ט, ומשמע שם דגם ה"אור זרוע" מודה ליה בדינו ע"ש. וכן מדברי רב יהודאי ורב עמרם ור"ץ גיאות שהסכים לדבריהם והובא ב"עיטור", שאם לא מנה מבערב שהפסיד דמקפידין אנו על תמימות, משמע לכאורה שהוא מן התורה. ולא לזכר בעלמא מדדחי העיטור לדבריהם מטעם דספירת העומר לדין ליתא מדאורייתא דהשתא ליכא לא הבאה ולא קרבן וליכא לדקדוקי בתמימות, משמע דלדידהו הוי דאורייתא. [אמנם י"ל קצת דס"ל דאף שהוא רק זכר למקדש עשאוהו רבנן כעין דאורייתא דדוקא תמימות] ולפ"ז יש סעד גדול למנהגנו שאנו זהירים שלא לספור עד צאת הכוכבים, אחרי דלדעת כמה רבוותא הוא דאורייתא. אח"כ מצאתי כעין זה ג"כ ב"אליהו רבה" אלא שלא זכר כל הני גדולים שכתבנו.

מצות עשה לספור שבע שבתות תמימות מיום הבאת העומר שנאמר וספרתם לכם ממחרת השבת שבע שבתות, ומצוה למנות הימים עם השבועות שנאמר תספרו חמשים יום, ומתחילת היום מונין לפיכך מונה בלילה מליל ששה עשר בניסן. מצוה זו על כל איש מישראל ובכל מקום ובכל זמן, ונשים ועבדים פטורין ממנה. רמב"ם הלכות תמידין ומוספין פרק ז, הלכה כב והלכה כד

כמוהו ובעקבותיו כתב גם החינוך במצוה זו:

ונוהגת מצות ספירת העמר מדאוריתא בכל מקום בזכרים. והעובר על זה ולא ספר ימים אלו – בטל עשה.

רבנו ניסים שהובא לעיל הסביר על מה סמך הרמב"ם כשקבע שהספירה היום היא מהתורה:

אבל הרמב"ם ז"ל כתב בפרק ח' מהלכות "תמידין ומוספין" שמצוה זו של ספירת העומר מוטלת על כל איש ישראל בכל מקום ובכל זמן, ומשמע לי דסבירא ליה ז"ל, דאמימר דלא הוה מני שבועי הוא דס"ל דזכר למקדש בעלמא הוא ולפיכך היה פוטר עצמו מן השבועות, אבל אינך רבנן (אביי ורבנן דבי רב אשי) דהוו מנו יומי ושבועי דקיימא לן כותיהו, סבירא להו דבזמן הזה דאורייתא.

נראה לומר שמחלוקת ראשונים זו תלויה בטעמה ותכליתה של הספירה. אם אנו סוברים שהספירה היא לעומר, ותכליתה לחבר בין מנחת העומר המובאת למחרת הפסח לבין המנחה החדשה המובאת ביום החמישים, הוא חג השבועות, הרי שבזמן הזה, כל עוד אין עומר ואין מנחה חדשה, אין לספירה מקום מדין תורה, והרי היא מדרבנן. ואם תכליתה של הספירה היא כמיהה והכנה לקבלת התורה, הניתנת מחדש בכל שנה ושנה, אם כן גם היום היא מהתורה. נציגה הנאמן של שיטה אחרונה זו הוא בעל החינוך (מצוה שו) ואלו דבריו:

משרשי המצוה על צד הפשט, לפי שכל עיקרן של ישראל אינו אלא התורה, ומפני התורה נבראו שמים וארץ וישראל, וכמו שכתוב (ירמיהו לג, כה): "אם לא בריתי יומם ולילה" וגו'. והיא העיקר והסיבה שנגאלו ויצאו ממצרים כדי שיקבלו התורה בסיני ויקיימוה, וכמו שאמר השם למשה (שמות ג, יב): "זוהי לך האות כי אנכי שלחתיך בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האל-להים על ההר הזה", ופירוש הפסוק כלומר: הוציאך אותם ממצרים יהיה לך אות שתעבדון את האלהים על ההר הזה, כלומר שתקבלו התורה שהיא העיקר הגדול שבשביל זה הם נגאלים והיא תכלית הטובה שלהם. וענין גדול הוא להם, יותר מן החירות מעבדות, ולכן יעשה השם למשה אות צאתם מעבדות לקבלת התורה, כי התפל עושיין אות לעולם אל העיקר. ומפני כן, כי היא כל עיקרן של ישראל ובעבורה נגאלו ועלו לכל הגדולה שעלו אליה, נצטוינו למנות ממחרת יום טוב של פסח עד יום נתינת התורה, להראות בנפשנו החפץ הגדול אל היום הנכבד הנכסף ללבנו, כעבד ישאף צל, וימנה תמיד

מתי יבוא העת הנכסף אליו שיצא לחירות, כי המנין מראה לאדם כי כל ישעו וכל חפצו להגיע אל הזמן ההוא.

וזהו שאנו מונין לעומר, כלומר כך וכך ימים עברו מן המנין, ואין אנו מונין כך וכך ימים יש לנו לזמן, כי כל זה מראה בנו הרצון החזק להגיע אל הזמן, ועל כן לא נרצה להזכיר בתחילת חשבוננו ריבוי הימים שיש לנו להגיע לקרבן שתי הלחם של עצרת. ואל יקשה עליך לומר, אם כן, אחר שעברו רוב הימים של שבעה שבועות אלו, למה לא נזכיר מיעוט הימים הנשארים, לפי שאין לשנות מטבע החשבון באמצעו. ואם תשאל, אם כן למה אנו מתחילין אותו ממחרת השבת ולא מיום ראשון? התשובה כי היום הראשון נתייחד כולו להזכרת הנס הגדול והוא יציאת מצרים, שהוא אות ומופת בחידוש העולם ובהשגחת השם על בני האדם, ואין לנו לערב בשמחתו ולהזכיר עמו שום ענין אחר, ועל כן נתקן החשבון מיום שני מיד.

ואין לומר היום כך וכך ימים ליום שני של פסח, שלא יהיה חשבון ראוי לומר ליום שני, ועל כן הותקן למנות המנין ממה שנעשה בו, והוא קרבן העומר, שהוא קרבן נכבד שבו זכר שאנו מאמינים כי השם ברוך הוא בהשגחתו על בני אדם רוצה להחיותם ומחדש להם בכל שנה ושנה זרע תבואות לחיות בו.

נמצנו למדים מדבריו, שהספירה היא למתן תורה, והיא נוהגת בכל הזמנים, בין בזמן שיש בית מקדש ובין בזמן שאין בית מקדש, והיא נהגה כנראה גם בכל תקופת המדבר, ומה שאנו מונים "לעומר" זה דבר מקרי בלבד,⁴ כיוון שרצו לתלות את הספירה במצווה שמתחילה בדיוק באותו זמן.

אלא שעדיין יש מקום למחשבת טעות. כי התורה תלתה את המצווה בבוא ישראל לארץ, בעוד שלפי דעתו של בעל "החינוך" אין היא קשורה לארץ ישראל, אלא לקבלת התורה הנוהגת בכל המקומות ובכל הזמנים, ונהגה כנראה גם בכל תקופת המדבר טרם בואם לארץ.

אפשר להסביר את דבריו על פי דבריהם של הרמב"ן ורבי חיים בן עטר לעניין קרבן פסח, שגם אותנו תלתה התורה בביאה לארץ, אף על פי שלדעת רשב"י היא חיוב להקריבו גם בכל תקופת המדבר:

"והיה כי תבואו" וגו'. הנה פשט הכתוב יגיד כי מצוה זו אינה אלא אחר כניסתם לארץ, אם כן למה חזר ה' מדעת זו וצוה את בני ישראל (במדבר ט, א) בשנה השנית לעשות הפסח במועדו ככל חקותיו? ונראה כי גילה ה' דעת עליון בזה, כי היה בדעתו אם יזכו ישראל לא יעשו פסח שני אלא בארץ כנען, אלא לצד המראתם מעת יצאו ממצרים והם ממרים פי ה', ואפילו בים סוף התחילו למרות דכתיב (תהלים קו) "וימרו על ים בים סוף", זה היה סיבה שארכו הימים ולא היה להם זכות לעלות תיכף ומיד.

4. בהמשך נסביר שאין זה מקרה אלא יש קשר פנימי עמוק בין שתי המצוות.

ולזה כשראה ה' שגרמו מעשיהם ולא נכנסו לארץ והם עדיין במדבר, הוצרך לצוות לעשות הפסח במדבר, כי עד עתה לא נצטוו אלא כי תבואו אל הארץ.

"אור החיים" שמות יב, כה:

בספר "שבולי הלקט" מובא הסבר מעניין למצוות הספירה ולסיבת קביעת חג השבועות בדרך של ספירה, מה שלא נמצאה דוגמתה בשאר החגים:

ומדרש אגדה: למה תלה הכתוב יום חג השבועות בספירה, מה שאין כן בכל המועדות? לפי כשנתבשרו ישראל לצאת ממצרים, נתבשרו שהם עתידין לקבל את התורה לסוף חמישים יום ליציאתם שנאמר (שמות ג, י): "בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה" – הרי נר"ן של תעבדון יתרה, לומר לך, לקץ חמישים יום תעבדו את האלקים, שתקבלו את התורה.

וישראל מתוך חיבה היו מונין בכל יום ואומרים: הרי עבר יום אחד ויום שני ושלישי, וכן כולם, שהיה נראה בעיניהם כזמן ארוך מתוך חיבתן הגדולה על הדבר, לכן הספירה נקבעה לדורות.⁵

"שבולי הלקט", הערוגה השמינית רלו

סיכום ממצה וברור של שתי השיטות מובא בספר "ערוך השולחן" (תפס, ב-ג):

רוב הפוסקים הסכימו דספירה בזמן הזה אינו אלא דרבנן, שהרי עכשיו ליכא עומר והספירה שבתורה הוא למנות מן קרבן עומר עד קרבן שתי הלחם, ועכשיו לא שייך זה (ר"ן שם). וכן משמע במנחות (סו ע"א) שאומר: "אמימר מני יומי ולא מני שבועי, אמר זכר למקדש הוא". ופרש רש"י: "האי מניינא דהשתא לאו חובה הוא דהא ליכא עומר אלא זכר למקדש הלכך ביומי סגיי".

ובהגדה אמרו בשעה שאמר להם משה תעבדון את האלקים על ההר הזה, אמרו לו ישראל: משה רבנו אימתי עבודה זו? אמר להם לסוף נ' יום, והיו מונין כל אחד ואחד לעצמו. מכאן קבעו חכמים לספירת העומר, כלומר בזמן הזה שאין אנו מביאין קרבן ולא עומר, אלא מחשבין נ' יום לשמחת התורה כמו שמנו ישראל באותו זמן. וזהו דרך דרש, דעיקרא דמילתא הוא, שזהו זכר למקדש. אבל מכל מקום כל זה מוכיח שאין הספירה עכשו אלא מדרבנן (ר"ן).

אבל לא כן דעת הרמב"ם בפ"ז מתמידין דין כב... הרי שכתב שהיא מצוות עשה בכל מקום ובכל זמן, והוא מפרש בגמ' שם, דפליגי אמוראי בזה, דאמימר דמני יומי ולא שבועי ס"ל דזהו מדרבנן זכר למקדש, ואביי ורבנן דבי רב אשי, דאמרי מצוה למימני יומי ומצוה למימני שבועי, כמו שאנו עושים, סברי דהוה דאורייתא ופסק כרבים.

5. ה"שיבולי לקט" מבסס על ידי אגדה זו את שיטתו, שהספירה כיום היא מהתורה. ברם רבנו ניסים שהובא לעיל, כתב שגם לפי אגדה זו ספירת העומר כיום היא מדרבנן.

ואף על גב דעתה אין קרבן, יש לומר דעיקר הספירה הוא למתן תורה, כמו שמנו ישראל מקודם לפי המדרש שהבאנו.⁶

ג. הקשר בין מנחה חדשה וקבלת התורה

לשיטת הרמב"ם וחביריו, שהספירה היא הכנה לקבלת התורה, תמוה קצת שהתורה לא ציינה דבר וחצי דבר מעניין זה, ובמקום זה היא 'הדביקה' את תחילת הספירה לקציר העומר ולמנחתו, ואת סופה – למנחה החדשה. ולכאורה אלה כלל אינם קשורים לקבלת התורה. לעיל הבאנו את דברי החינוך, שהקשר הוא אכן מקרי בהחלט: "ועל כן הותקן למנות המנין ממה שנעשה בו, והוא קרבן העומר, שהוא קרבן נכבד שבו זכר שאנו מאמינים כי השם ברוך הוא בהשגחתו על בני אדם רוצה להחיותם ומחדש להם בכל שנה ושנה זרע תבואות לחיות בו". הסבר זה נראה דחוק במקצת.

נראים ומסתברים דבריו של "ערוך השולחן" (הנמצאים בהמשך לדבריו שלעיל) המראים על קשר מהותי ופנימי בין שני הדברים:

אך הקב"ה צוה להביא קרבנות בתחילת המניין מעומר שעורים ובסופו מחטים, להורות, דבלתי התורה אנחנו כבהמות נדמה שמאכלן שעורים, כמו שאמרו בסוטה (דף טו ע"ב) שקרבן סוטה הוא מן השעורים, היא עשתה מעשי בהמה לפיכך קרבנה מאכל בהמה. וכשקבלו ישראל התורה הוי דמות אדם להנה, ולכן קרבנם מן החטים מאכל אדם,⁷ ולכן צותה התורה למנות לקרבן, אבל עיקר הכוונה הוא למתן תורה, ולכן המצוה גם בזמן הזה.

מעין דבריו כתב גם רבי משה אלשיך:

ועל כן עומר הפסח הוא של שעורים מאכל בהמה, כי עדיין לא הטהרו ובהמה המה להם, אך בהטהרם בחג השבועות, אדם הם, ויביאו מנחה חדשה לה' שתי הלחם מן החטים.

6. שיטה שלישית ממוצעת בין שתי השיטות הנ"ל היא שיטתו של רבנו ירוחם ("תולדות אדם וחוה" נתיב ה' חלק ד) שספירת השבועות בלבד היא זכר לעומר ועל כן היא היום מדרבנן, וספירת הימים היא מדאורייתא, והברכה כיום היא בעיקר על הימים. ברם בזמן שבית המקדש היה קיים או שברכו שתי ברכות כמו בתפילין או ברכה אחת שעולה על שתייהן. וראה בחידושי "שפת אמת" (מנחות דף סו) שכתב בדיוק להיפך שמניין השבועות הוא לחג ואילו מניין הימים הוא לעומר והוא בלבד זכר למקדש, אלא שגם מניין השבועות הוא כיום מדרבנן כיוון שהתורה תלתה אותו "מהחל חרמש בקמה".

7. וראה גם מסכת פסחים דף ג ע"ב: "יוחנן חקוקאה נפק לקרייתא, כי אתא אמרו ליה: חיטין נעשו יפות? אמר להם: שעורים נעשו יפות. אמרו ליה: צא ובשר לסוסים ולחמורים! דכתיב (מלכים א, ה): 'השערים והתבן לסוסים ולרכשי'. - מאי הוי ליה למימר? - אשתקד נעשו חיטין יפות. אי נמי: עדשים נעשו יפות".

נמצאנו אומרים, שלא רק כמיהה וכיסופים לתורה יש כאן, אלא גם תהליך ארוך ומקיף של טהרה ועלייה במשך חמישים יום ושבעה שבועות. במסלול היומי, על ידי ספירת ארבעים ותשעה ימים, יוצאים אנו מארבעים ותשעה שערי טומאה ועולים ארבעים ותשעה שלבים בסולם הקדושה; במסלול השבועי, על ידי ספירת שבעה שבועות, אנו עוברים תהליך של טהרה כאותה אישה שסיימה את ימי נידותה, והולכת ומיטהרת שבעה ימים כדי להיות ראויה וכשרה לבעלה:

אמר רבי חייא: בוא וראה, ישראל כשהיו במצרים היו ברשות אחר, והיו דבקים בטומאה כאישה זו כאשר היא יושבת בימי טומאתה, לאחר שנימולו נכנסו בחלק הקדושה שנקרא ברית. כיוון שנדבקו בו פסקה הטומאה מהם, כאישה זו כאשר נפסק ממנה דם טמא. לאחר שנפסק ממנה מה כתוב? וספרה לה שבעת ימים,⁸ אף כאן כיון שנכנסו בחלק הקדושה פסקה הטומאה מהם ואמר הקב"ה מכאן ולהלאה החשבון לטהרה, וספרתם לכם. לכם דווקא, כמו שכתוב וספרה לה שבעת ימים לה לעצמה אף כאן לכם לעצמכם. ולמה? בשביל להטהר במים עליונים הקדושים ואחר כך לבוא להתדבק בו בהמלך הקדוש לקבלת התורה.

זוהר פרשת אמור "וספרתם לכם"

וכן האיר נקודה זו רבי חיים בן עטר בפירושו "אור החיים" (פסוק טו) על פי דברי הזוהר:

וספרתם לכם וגו'. אומרו לכם לצד שיצו ה' לספור שבע שבתות, ואמרו ז"ל (זוהר ח"ג צד). כי לצד שהיו בטומאת מצרים ורצה ה' להזדווג לאומה זו דן בה כמשפט נדה שדינה לספור ז' נקיים, וצוה שיספרו ז' שבועות ואז יהיו מוכשרים להכניסם ככלה לחופה, והגם כי שם ז' ימים וכאן ז' שבועות? לצד הפלגת הטומאה וגם היותם בכללות ישראל, שיער התמים דעים כי כן משפטם, ועיין מה שפרשתי בפסוק (יתרו יט, א) "בחודש השלישי לצאת" וגו', והוא מאמר הכתוב כאן "וספרתם לכם", פירוש סיבת ספירה זו היא לסיבתכם לטהרתכם, שזולת זה תיכף היה ה' נותן להם התורה. ולדרך זה ידויק על נכון טעם ממחרת השבת ולא מיום השבת עצמו, כי כן משפט הספירה שיהיו כל הימים שלימים, ולצד שיום ט"ו בניסן שהוא יום השבת האמור כאן מקצת היום היו עדיין בארץ מצרים, לזה יצו ה' לספור ממחרת, והגם כי זה היה בפסח

8. עפ"י זה הסביר האלשיך מדוע נקרא הפסח בשם שבת, מה שגרם לצדוקים לטעות בתאריך תחילת הספירה, וכן מדוע כתוב "שבע שבתות" במקום שבעה שבועות, אך הוא לרמוז כי שני שביתות שבתו ישראל, אחד ביום הראשון של פסח מטומאת עבודה זרה, כאשה ששבת דם נידותה, ושבתה שניה שאורכת שבעה שבועות, בהם ישראל הולכים ושובתים מהזוהמה שנתרה בהם, כאשה שסופרת שבעה ימים עד שנטהרת לחלוטין. טעם אחר לקריאת יום ראשון של פסח בשם שבת מובא ב"משך חכמה" - על שם מצוות "תשביתו" שנתייחדה לחג הפסח.

מצרים, כמשפט הזה יעשה באותו פרק עצמו מדי שנה בשנה, כי כמו כן יעשה בסוד ה' כידוע ליודעי חן.

ברם, לא רק תהליך של התקדשות והטהרות עבר על בני ישראל מיציאת מצרים ועד קבלת התורה, אלא גם תהליך של הבראה נפשית וגופנית מצלקות גופניות ונפשיות קשות שנותרו בנו, הבראה מן השעבוד הארוך והמפרך:

תני רשב"י: בשעה שיצאו ישראל ממצרים למה היו דומין? לבן מלך שעמד מחליו אמר לו פדגוגו ילך בנך לאיסכולי, אמר לו המלך עדיין לא בא בני בזיוו שנשתנה מחליו. אלא יתעדן ויתענג בני בשלשה חדשים במאכל ובמשתה ואח"כ ילך לאיסכולי. כך בשעה שיצאו ישראל ממצרים היו בהן בעלי מומין משעבוד טיט ולבנים, אמרו לו מלאכי השרת הרי השעה תן להם את התורה, אמר להם הקב"ה עדיין לא בא זיותן של בני משעבוד טיט ולבנים, אלא יתעדנו בני עד ג' חדשים בבאר ומן ושללו ואח"כ אתן להם התורה. ואימתי? בחדש השלישי.

ישיר השירים רבה" (וילנא) פרשה ב ד"ה ב תני רשב"י

ה. המנחה החדשה מסמלת עולם חדש ומתוקן

ביום בו מביאים אנו את המנחה החדשה, היא שתי הלחם, יחול חג השבועות. יום זה מלבד היותו יום מתן תורה הוא גם יום הדין לפירות האילן, ככתוב במשנה במסכת ראש השנה (פרק א משנה ב):

בארבעה פרקים העולם נידון: בפסח על התבואה. בעצרת על פירות האילן. בראש השנה כל באי העולם עוברין לפניו כבני מרון שנאמר (תהלים ל"ג): "היוצר יחד לבם המבין אל כל מעשיהם". ובחג נידונין על המים.

מדוע נידון העולם בעצרת על פירות האילן? כי בעצרת מביאים שתי הלחם ומכוחם מתברכים פירות האילן, כפי שהסבירה הגמרא במסכת ראש השנה (דף טז ע"א):

ומפני מה אמרה תורה הביאו שתי הלחם בעצרת – מפני שעצרת זמן פירות האילן הוא, אמר הקדוש ברוך הוא: הביאו לפני שתי הלחם בעצרת, כדי שיתברכו לכם פירות האילן.

אולם מה הקשר בין שתי הלחם העשויים מחיטה, שברכתה בורא פרי האדמה, לבין פירות האילן? תשובה על כך נתן רש"י שם בהסבר הגמרא וזו לשונו:

שתי הלחם – ירצו על פירות האילן, שהן מתירין להביא בכורים, שאין מביאין בכורים קודם לעצרת, דכתיב (שמות לד) "בכורי קציר חטים", ואני שמעתי דרבי יהודה לטעמיה, דהא אולא כמאן דאמר בסנהדרין (ע, ע"ב) עץ שאכל אדם הראשון חטה היתה.

כך כתב גם רבנו עובדיה ברטנורא בביאורו למשנה בראש השנה:

ובעצרת על פירות האילן – מדאמרה תורה הביאו לפני שתי הלחם בעצרת כדי שאברך לכם פירות האילן, וחטה עץ קרייה רחמנא דכתיב (בראשית ב) ומעץ הדעת טוב ורע, כמאן דאמר עץ שאכל אדם הראשון חטה היה.

ומה בכך שהחטה הייתה פעם עץ, והלא היום היא עשב השדה, ומן הראוי שהיא תרצה על התבואה וכיוצא בה ולא על פירות האילן? אמור מעתה שבהביאנו את המנחה החדשה לבית המקדש, מיחלים ומצפים אנו שזו תערב לה' כימי עולם וכשנים קדמוניות. שבבוא היום היא תחזור להיות עץ ככל העצים, ואז נאכל מפריה ונשבע מטובה בשמחה ובטוב לבב בלא עמל וזיעת אפיים.

הורדת עץ החיטה למצב של עשב (ואכלת את עשב השדה) גרם לשינוי אדיר באורחות חייו של האדם. אם עד אז הוא קטף את לחמו כפרי בשל מן העץ ללא עמל ויגיעה, הנה מעתה זקוק פרי זה לתהליך ארוך מאוד ומייגע מאוד עד יציאתו לאור. אולם השינוי לא היה טכני בלבד, אלא גם רוחני ונפשי, כפי שעולה מן הגמרא (פסחים דף ק"ח ע"א):

אמר רבי יהושע בן לוי: בשעה שאמר הקדוש ברוך הוא לאדם (בראשית ג): "זקוק ודרדר תצמיח לך", זלגו עיניו דמעות, אמר לפניו: רבוננו של עולם, אני וחמורי נאכל באבוס אחד? כיון שאמר לו (בראשית ג) "בזעת אפך תאכל לחם" – נתקררה דעתו.

הוא מה שכתוב בתהילים קד בפרק "ברכי נפשי":

מְצַמֵּיחַ חֲצִיר לְבִהמָה וְעֵשֶׂב לְעִבְדַת הָאָדָם לְהוֹצִיא לְחֶם מִן הָאָרֶץ:

אמנם נתקררה דעתו של האדם, כי הבין הוא שיש מותר לאדם מן הבהמה, אך ודאי לא נחה דעתו, כי עדיין רבוצה קללה באדמה, ורוב עמלו מבובז בעמל מלאכה ולא בעמל הפה.⁹

אימתי תבוא הנחמה מן האדמה אשר אררה ה'? כאשר מנחת יהודה וירושלים תערב לה' כימי עולם וכשנים קדמוניות:

א"ר חייא בר יוסף: עתידה א"י שתוציא גלוסקאות וכלי מילת, שנאמר (תהלים ע"ב): "יהי פסת בר בארץ". ת"ר, "יהי פסת בר בארץ בראש הרים" – אמרו: עתידה חטה שתתמר כדקל ועולה בראש הרים; ושמא תאמר, יש צער לקוצרה? תלמוד לומר (תהלים ע"ב): "ירעש כלבנון פריו", הקב"ה מביא רוח מבית גזזו ומנשבה עליה

9. תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף צט עמוד ב: אמר רבי אלעזר: כל אדם לעמל נברא, שנאמר (איוב ה'): "כי אדם לעמל יולד", איני יודע אם לעמל פה נברא אם לעמל מלאכה נברא? כשהוא אומר: "כי אכף עליו פיהו" – הוי אומר לעמל פה נברא. ועדיין איני יודע אם לעמל תורה אם לעמל שיחה? כשהוא אומר (יהושע א'): "לא ימוש ספר התורה הזה מפידך" – הוי אומר לעמל תורה נברא.

ומשרה את סלתה, ואדם יוצא לשדה ומביא מלא פיסת ידו, וממנה פרנסתו ופרנסת אנשי ביתו.

תלמוד בבלי מסכת כתובות דף קיא עמוד ב

נסיים בדבריו מלאי ההוד של הראי"ה קוק:

העולם עומד לעלות ממעל למצב עבודת האדמה, בעזרתה האמללה, שתאר קללה יש לה. הזריעה וכל עמלה, הזריה, והניכוש שקדם ליצירה, כל אלה תוצאות של נפילה הן, מעקבות החטא, בזעת אפך תאכל לחם. יעלה רוח האדם למעלה, ותענה הארץ לעומתו ברכה עליונה, ירעש כלבנון פריו, וגלוסקאות וכלי מילת מארץ יצמחו, ועבודת האדם גם המעשית תקח לה תואר עליון יותר.

"אורות הקדש" ח"ב עמ' תקס